

Förökning av ormbunkar

Margareta Thorssell
text och foto

Efter Margaretas trevliga genomgång av odlingsvärda ormbunkar är intresset på topp – men sortimentet i plantskolorna är fortfarande rätt magert. Som så ofta får vi sköta förökning och spridning själva. Här ger hon därför några goda råd och tips om hur man förökar sina ormbunkar.

Delning

Vill man föröka sina egna ormbunkar kan man göra på flera sätt förstås. Det enklaste är att göra som man gör med vilken perenn som helst, dvs. dela dem [2]. Det kan man göra med en vass spade, kniv eller såg/yxa, beroende på vilken storlek och ömtålighet som gäller hos plantan. Man bör göra det på våren och man bör fundera på om man verkligen vill göra det, ormbunkar vill helst vara ostörda och det har inte gått bra alla gånger jag försökt mig på det.

När ormbunkar växer till kan man hos en del sorter tydligt se olika 'kronor' [3]. Det är ju givetvis mellan dessa man lägger snittet. De som inte bildar tydliga kronor får man försöka lirka isär. Det kan vara svårt att få med tillräckligt med rötter om man delar en planta som inte är fullväxt och det är ju inte bra. Plantorna kan, om de är små, behöva extra tillsyn efter delningen, oavsett om de planteras ut i trädgården igen eller om de sätts i kruka.

Bladstickling

Städsegröna arter, t.ex. hjorttunga, lär man ska kunna ta bladsticklingar av. Det är inget jag prövat, men det ska ge åtskilliga plantor av en moderplanta, så för kommersiella ändamål är det säkert bra.

Groddknoppar

Vissa sorter bildar groddknoppar i 'småbladsveckan' [4]. Det gäller en del *Polystichum setiferum*-former, inte alla dock. En del andra arter lär också göra det t.ex. *Polystichum aculeatum*, men plantan måste kanske uppnå viss ålder först. Jag kan inte hitta några groddknoppar hos mina plantor ännu. *Woodwardia unigemmata*

ger enstaka knoppar i spetsen av bladen och likaså *Polystichum × dycei*. Det gör det ganska enkelt att föröka dessa sorter. På hösten tar man ett blad, lägger ner det i ett tråg av något slag som man fyllt med fuktig torv uppblandad med sand och lite grus för att ge luft. Kroka fast bladet så det ligger stadigt mot torvblandningen. Jag brukar ta ståltrådsbitar som jag böjer till en krok. Så täcker man med plastpåse eller lock för att hålla en jämn fuktighet. Jag har haft dem i rumstemperatur och i vanligt fönster, men utan element under. Och så väntar man.

Fram mot vårkanten kan man se hur små bedårande plantor börjar växa längs bladets mittribba. Jag brukar göda lite försiktigt genom att spraya med flytande gödning i den klassiska koncentrationen 1 ml/liter. Det blir ju en sorts bladgödning på det viset. Vänta med att plocka isär småplantorna tills de växt till sig. När de fått ordentliga rotsystem och lite storlek, kan man försiktigt klippa isär klumparna av plantor och lirka isär småplantorna från varandra.

Naturligtvis kan man låta bladen sitta kvar på plantan, kroka fast dem ordentligt vid marken på hösten, och låta naturen ha sin gång. Det blir en liten prydlig rad av nya plantor på det sättet med, men det går fortare att få fram nya småplantor om man låter dem utvecklas under vinter-vår. För att inte tala om vad roligt det är att kunna pyssla med de små godingarna under den långa vintern!

Sporförökning

Mer sport och utmaning är det med sporförökning. Många både sorter och arter ger avkomma som är konstant. Hybrider hos ormbunkar före-

1. Sporer och ihopskrynklade *indusier*.
2. Delning av ormbunke.
3. Kronor.

kommer i handeln, men inte så där väldigt ofta. Avkomman hos en del av våra klassiska sorter är säkert sporförökade och inte helt konstanta. Jag tänker särskilt på *Athyrium* 'Frizelliae' som i den perfekta formen endast ger blad med de typiska runda bladflikarna. Tyvärr får många plantor, inköpta i plantskolor, en tofs av vanliga majbräckenblad i topparna och så ska det inte vara. Där behöver man selektera ut bra avkomma.

När man ska sporföröka är renlighet viktigt. Det gäller redan från första steget. När man plockat sitt sporbärande blad, spolat man av det med vatten. Det är viktigt att skölja av 'vilda' sporer och onödigt skräp [1]. Sen torkar man bladet och lägger det på ett rent skrivpapper med sporsidan ner. Om sporererna är mogna lossar de efter en eller kanske två dagar [5]. Då har man en blandning av sporer och det som kallas indusier, dvs. det lock som täcker sporererna innan de är mogna. Om man försiktigt skakar

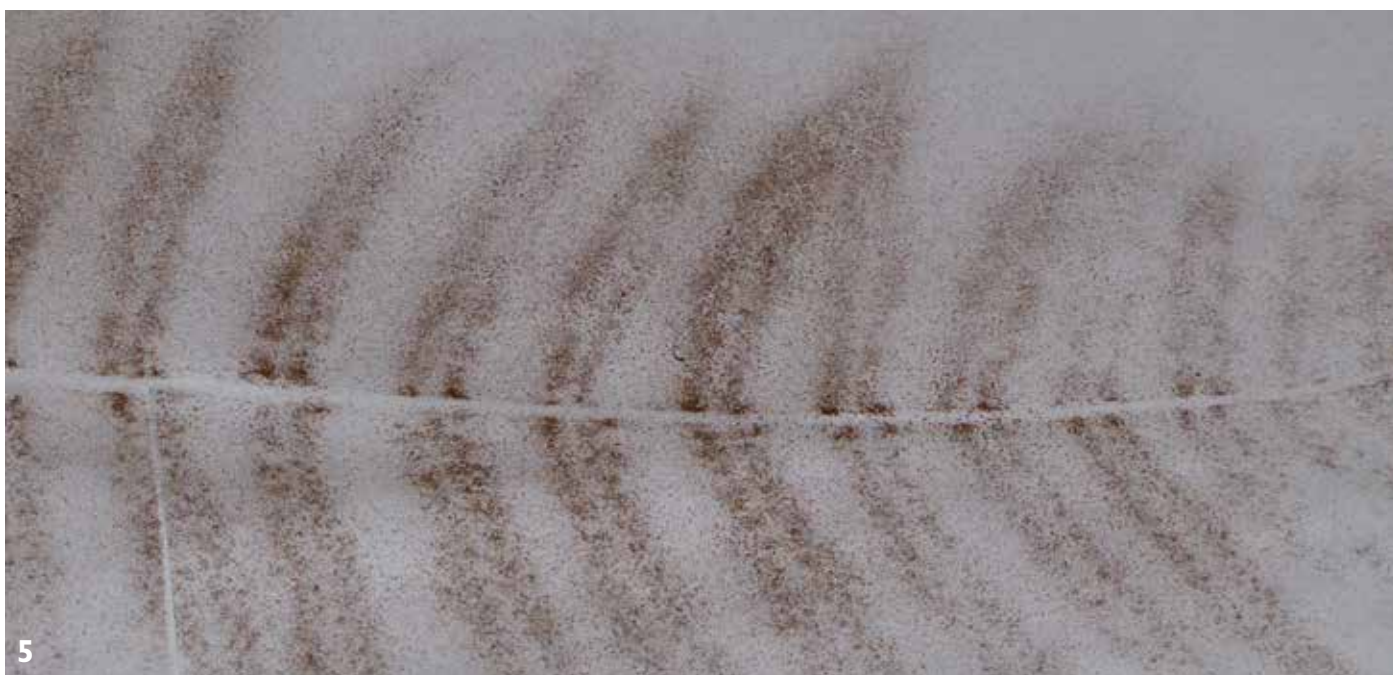
ihop alltsammans och sedan tippar pappret åt sidan rinner "skräpet" snabbare än sporererna och man kan med viss träning bli av med åtminstone en del av detta.

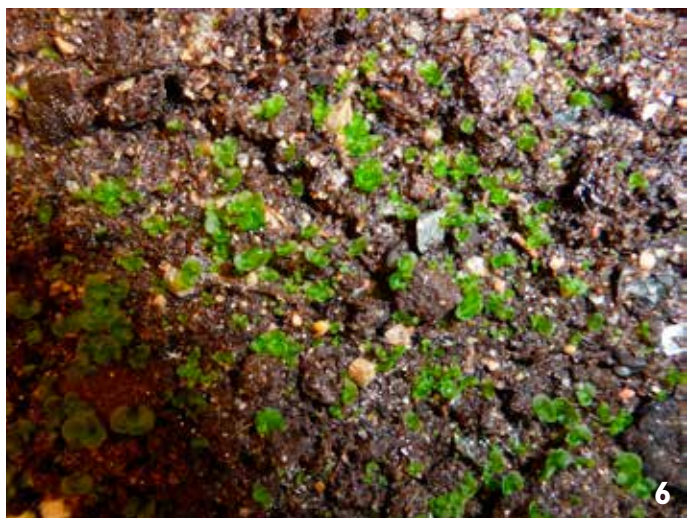
Som substrat brukar jag numera använda fuktad såjord. Den måste steriliseras eller rättare sagt, värmebehandlas. Det finns flera sätt att göra det. T.ex. kan man fylla jorden i rena krukor och hälla kokande vatten igenom. Jag brukar i stället välja att köra jorden i mikrovågsugn 2x15 minuter. (Det luktar inget vidare gott!) Jag använder en stor skål med lock som ger mig en större mängd jord, och om jag håller den i nya plastpåsar som förslutes, kan jag spara den till lämpligt tillfälle. Krukor måste också vara absolut rena.

När man sedan ska så sina sporer bör man inte ha så många sorter i samma rum vid samma tillfälle. En sort i ett rum helst. Sporererna är ju så väldigt små, och ryker faktiskt omkring bara

4. Groddknopparna har redan börjat utvecklas till plantor.

5. Sporer som ligger kvar på papperet – nu gäller det att hålla andan och röra sig försiktigt, för att de inte ska spridas över hela rummet.

6. Unga prothallier.

7. Nya plantor.

8. Småplantor i pluggbox.

man andas. Så det blir inte så många sorter åt gången!

Man försöker så gles, men jag tycker det är svårt att se var sporer hamnar. Det blir som det blir! Sedan sätter man över en ren plastpåse och väntar. Jag har mina odlingar vintertid i tvättstugan där jag har extrabelysning över ett par hyllor. Det är varmt, ca 24 grader och ljus 14 timmar/dygn. Dessa förhållanden måste man inte nödvändigtvis ha, man kan så ute naturligtvis och utan extraljus också, men jag har läst om kommersiella odlingar där man hade ännu högre temperatur och mycket bra resultat. Sporer gror olika fort förstås, dels beroende på hur gamla de är (det går att spara sporer i frys i årtal, men det tar ibland längre tid för dem att gro då) dels beroende på sort och säkert beroende på en massa andra saker som jag inte har en aning om. Osmundasporer måste sås färsk, eventuellt även Blechnumsporer. När jag har gjort så här har de som grott fortast tagit 3–4 veckor på sig. Andra har stått mer än ett halvår innan det syntes något liv i krukorna, så man ska inte ha för bråttom med att hålla ur den. Mina kontakter i England berättar att de låter sådderna stå i två år innan de ger upp!

Det som först visar sig är ett prothallium, en förgrodd, som ser ut som ett litet grönt ludd. Det växer till en hjärtformad liten skiva (ganska lik början till en levermossa), och på denna skiva finns ormbunkens könliga delar [6]. I fuktiga förhållanden kan en befruktning ske genom att hanceller kan simma över till honcellerna. När honcellen är befruktad börjar en riktig liten ormbunksplanta växa upp från den lilla gröna skivan [7]. Det kan ta månader innan det blir några småplantor. Man bör se till att det hålls fuktigt i plastpåsen för att det ska vara optimala förhållanden för befruktningen. Men det får inte bli för vått. Och det får inte börja mögla. Och det bör inte vara för tätt mellan förgroddarna, i så fall bör man plantera isär dem. För en del sorter går det långsamt med tillväxten men till slut kan man få en fin liten matta av miniplantor. Vänta med att plantera isär! När du gör det, ta hela små klumpar av plantor, försök inte ta isär dem för mycket. De är väldigt ömtåliga! Man behöver se till att det är en fuktig omgivning även när man planterat om dem och inte för varmt och ljus, och vänja dem vid torrare förhållanden långsamt [8].

Det är besvärligt att sporföröka ormbunkar, det tar lång tid och man måste ha tålamod, men det går ju att göra. För en intresserad odlare räcker det ju med att man klarar av att få fram ett par plantor man länge har letat efter. Vissa sorter är svåra att odla även om man startar med en kraftig planta och det är ju inte så konstigt att just deras småplantor också är kinkiga. Men det är väl ändå så, att om man haft problem under resans gång, känns glädjen ännu större när man äntligen kan plantera ut sina egenhändigt uppdragna små juveler! Efter några år...

Det går att få tag på sporer av ovanliga sorter genom att bli medlem av British Pteridological Society. Det kostar £25 + £10 för utländska medlemmar inom Europa. Då får man ett par tidskrifter per år osv. och tillgång till en sporslista på ca 2 000 poster. Utan extra porto. Gå in på hemsidan och titta, där finns det mycket roligt!

